

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výtvarné výchovy

Objekt – oltář

Object – altar

Bakalářská práce

Markéta Kolářová

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne

Markéta Kolářová

Poděkování

Rád bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Davidu Medkovi, Ph.D. za poskytnutí odborných rad, ochotu a vstřícný přístup během zpracování této práce.

Dále bych ráda poděkovala rodině a přátelům za pomoc a podporu.

OBSAH

Úvod.....	5
1. O bolesti.....	6
1.1 Sebepoškozování.....	6
1.2 Tělesné modifikace.....	8
1.3 Suspension.....	11
2. Bolest v tělovém umění.....	12
2.1 Český body art v 70. letech 20.st.....	12
2.2 Stelarc Arcadiou.....	15
3. Oltář - Objekt.....	16
Závěr.....	20
Seznam použité literatury.....	21
Přílohy.....	23

ÚVOD

V bakalářské práci se budu věnovat fenoménu bolesti ze specifického úhlu pohledu, kterým je její dobrovolné vyhledávání.

Teoretická práce je koncipována do tří hlavních částí. V první části se budu věnovat bolesti samotné, rozlišení motivů, za jakými je vyhledávána. Jedná se o shrnutí za léta nasbíraných informací především od lidí, kteří nějakou formou sebepoškození prošli nebo prochází. Pod toto sebepoškození spadají i tělesné modifikace a zavěšování.

V druhé části se budu věnovat body artu a umělcům, kteří pracující s vlastním tělem jako s médiem a zároveň se věnují tématům bolesti, jejího prožívání, pracují se sebepoškozením, tělesnými modifikacemi a vizualitou s nimi spojenou.

Ve třetí a poslední části se budu věnovat konceptu a praktickému výstupu bakalářské práce. Jedná se o dřevěný oltář s relikvií v podobě mé krve.

S odlišným pohledem na bolest jsem se setkala před mnoha lety a to ve chvíli, kdy jsem narazila na fenomén sebepoškození. Po několik let jsem měla možnost pozorovat člověka trpícího sebepoškozujícími jednáním z pohledu partnerky. Tato blízká vazba mě hnala k hlubšímu zamýšlení se nad problematikou. Snažila jsem se tento jev pochopit, zpracovat a nějak uchopit.

Tento text je doprovodem praktické části bakalářské práce.

1. O BOLESTI

Bolest je možno definovat jako „*nepříjemný pocit různé intenzity spjatý s poškozením tělesných tkání*“¹. Bolest je upozorněním pro mozek, že se tělo vyskytuje v ohrožující situaci a je třeba se bránit – vyhnout bolesti. Bolest je vnímána jako veskrze negativní fenomén, v životě člověka snad i nežádoucí. Přesto je možnost vnímání bolesti nesmírně důležitá, neboť díky této schopnosti dokážeme lépe vyhodnocovat rizikovost určitých situací.

Bolesti se člověk vyhýbá zcela vědomě – je to jeden ze základních pudů. Proč tedy existuje tolik lidí, kteří si fyzickou bolest dobrovolně způsobují? V následujících kapitolách se pokusím čtenáři přiblížit možné přístupy k vyhledávání bolesti, záměry jedince, možné situace, na které je bolest vázána a podobně.

1.1 Sebepoškozování

Sebepoškozování nebo také sebeubližování je klasifikováno jako psychická porucha a je možné ho definovat jako „*přímou a záměrnou destrukci nebo poškození vlastních tělesných tkání bez vědomého suicidálního záměru*“². V naší kultuře je např. na nadměrné pití alkoholu pohlíženo s jistým pochopením a málokomu přijde podivné, když někdo pomocí alkoholu tzv. vypne – alkohol je mu prostředkem pro zapomenutí starostí. Stejně tak nebereme příliš vážně, když se někdo ze samoty a úzkosti přejídá, neboť obezita je vnímána především jako důsledek špatných stravovacích návyků. Pokud se ovšem setkáme s člověkem, který má pořezané ruce, nedokážeme vhodně reagovat. Sebepoškozování typu řezání a pálení kůže nelze nijak „normálně“ obhájit.

Jaké jsou motivy sebepoškozování? K sebepoškozování se člověk dostane kupříkladu ve chvíli, kdy je mu natolik psychicky špatně, že to nemůže déle unést. Psychická bolest může být tak velká, tak nesnesitelná, že člověk sáhne po jakémkoliv řešení, které mu nabídne alespoň dočasnou úlevu, dočasný únik z reality, která pro něj může být za hranicí snesitelnosti. Ublížení si je v takové chvíli násilné odvedení pozornosti od reality, od vlezlých myšlenek, ale i od sebe samého. Jedinec se soustředí jen na samotný akt, kdy si prořezává, propaluje, škrábe či leptá kůži. Dále může jít o jedinou možnost, jak člověk může cítit, že má alespoň něco pod kontrolou, že alespoň něco ovládá a to hlavně v případech, kdy pocituje nespravedlnost osudu,

¹ ROKYTA, *Bolest a jak s ní zacházet*, str. 15

² KRIEGELOVÁ, *Záměrné sebepoškozování v dětství a adolescence*, str. 17

neschopnost cokoliv ve svém životě ovlivnit, neschopnost vyřešit nějakou konkrétní situaci, neschopnost změnit sám sebe. Další cestou k sebepoškození mohou být chvíle, kdy člověk pod tíhou těžké deprese získá dojem, že je naprosto prázdný, že nedokáže prožívat jiný pocit než nicotu, prázdnotu a břemeno deprese. Ublížení si může být jedinou možností, jak cítit alespoň něco a mít zároveň důkaz, že je člověk ještě naživu. Také může jít o formu trestání se v podstatě za cokoliv – jedinec si tak ventiluje agresi na sobě, protože nechce ublížit komukoliv v okolí, především svým nejbližším.

Sebeпоškození může být diagnostikováno jako samostatná porucha, ačkoli se ve většině případů nevyskytuje osamoceně.³ Jak vyplývá z definice, sebeпоškození primárně není pokus o sebevraždu, přestože existují případy, kdy při aktu ubližování si k úmrtí omylem došlo.

Sebeпоškození je překvapivě podobně návykové, jako pití alkoholu nebo užívání jiných drog. Ublížení si je rychlým a poměrně snadným způsobem, jak si na chvíli „udělat dobře“, neboť podobně jako při a po fyzické zátěži, dochází k vyplavení endorfinu, který navozuje libé až slastné pocity⁴. S návykovostí je spojeno i zvyšování míry ubližování si – pár téměř neviditelných jizev se může vyvinout během pár měsíců či let v hluboké jizvy po celém těle. V extrémních případech může dojít až k velmi rozsáhlým zraněním s trvalými následky.

Také z důvodu návykovosti se postupně sebeпоškození může stát hlavní strategií zvládnutí zátěže, jakýmsi rituálem - může se vyvinout až v nutkavé myšlenky vkrádající se do mysli ve chvílích, kdy je člověku z jakéhokoliv důvodu mizerně. Když nastane chvíle, kdy se jedinec rozhodne s ubližováním si přestat, jsou to právě nutkavé myšlenky a touha utéct ze situace starým známým funkčním způsobem, které rozhodnutí podkopávají a při slabé vůli způsobují opakované návraty k ubližování si.

Sebeпоškození ve výše popsané formě je tedy hlavně o aktuálním prožitku bez ohledu na následky v podobě nevzhledných jizev.

³ KRIEGELOVÁ, *Záměrné sebeпоškození v dětství a adolescence*, str. 34

⁴ proto je sebeubližování možné při jeho léčbě nahradit sportovními aktivitami – mají podobný efekt

1.2 Tělesné modifikace

Dá se říct, že jakýkoliv dobrovolný zásah do tělesné schránky je sebepoškození. Přesto existují typy ubližování si, které jsou společensky přijatelné. Spadají pod tělesné modifikace – nevratné změny na těle, které primárně nezlepšují funkčnost těla, v některých případech mohou dokonce funkčnost omezit (na druhou stranu mohou např. zvýšit míru sexuální prožitku) a mají estetický charakter.

Modifikace se pohybují mezi extrémy – řadíme mezi ně zaprvé zcela společensky akceptované piercingy ucha (náušnice), drobná tetování (hlavně kosmetické tetování – tzv. permanentní make-up); zadruhé změny akceptované jen v rámci subkultur jako jsou větší množství piercingů, rozsáhlá tetování, skarifikace, vsívání implantátů pod kůži, split jazyka apod. První skupina je označována jako lehké modifikace, druhá skupina jako těžké či extrémní modifikace.

Za zmínku stojí plastické operace, které se ale konceptu této práce vymykají. Přestože jde o zásah do tělesné schránky, jedná se o operaci, tedy lékařský zákrok, který primárně vylepšuje funkci těla a zároveň ho přibližuje nejkonformnějšímu ideálu krásy. Při operacích je navíc používána lokální nebo celková anestezie, což je u výše zmíněných praktik výjimečným jevem. Plastickou operací se jedinec primárně přibližuje standardu krásy v dané kulturní oblasti (sociální skupině) a nesnaží se odlišit, být originální. Jde nejčastěji o zákroky, které na sebe neupoutávají pozornost svou výstředností.

Lehké a těžké modifikace mají jedno společné a to tužbu přiblížit se individuálnímu ideálu krásy. Tento motiv můžeme označit jako estetický přístup, estetickou složku modifikací. Individuální pojetí krásy je nejvíce manifestováno v subkulturách, které se právě svým vzhledem snaží od většinové společnosti odlišit (a jedinec se modifikací zároveň snaží zařadit do subkultury). Modifikace tedy může značit i příslušnost ke skupině nebo společenské postavení.

Dalším významným motivem pro realizaci modifikace je samotný prožitek při jejím vzniku – zde dochází k prolnutí modifikací s rituály a návaznosti na jejich historii. Tradicí jsou modifikace u tzv. primitivních národů, kde plní funkci např. při iniciačních rituálech (ale i v tomto případě mají samozřejmě i estetický, sociální rozměr značící příslušnost k rodu, kmenu atd.). Iniciační rituály jsou přechodové rituály, prováděny v průběhu života v návaznosti na významné životní události, ale nejtypičtější jsou pro iniciaci přechodu dítěte v dospělého jedince, přebírajícího zodpovědnost za sebe nebo část komunity. V rituálu hraje důležitou roli šaman, který je průvodcem proměnou, napomáhá správnému průběhu rituálu (mnohdy i za použití přírodních drog), uvádí jedince do transu a udržuje ho v něm. Piercing, tetování či jizvy může

vytvářet šaman nebo jiní povolání a tato modifikace je později důkazem, že jedince rituálem – bolestí prošel. Je důkazem jak pro okolí, tak pro jedince samotného.

Modifikace mohou mít rozměr deníkových záznamů - upomínek na důležité události v životě jedince, jako jsou narození dětí, úmrtí partnerů a podobně. V současném přístupu k modifikacím aspekt těla jako deníku hraje významnou roli - tetování podobizen, jmen, dat či artefaktů připomínajících vlastnosti, události, atd. je snad druhým nejvíce populárním námětem hned vedle čistě dekorativních ornamentů a abstrakce.

Tělesné modifikace mají větší tradici, než se může zdát. Nejznámější nálezy pochází ze Starověkého Egypta - patří mezi ně posmrtná maska Tutanchamona (kolem roku 1338 př. n. l.) s viditelným piercingem uší a mumifikované tělo kněžky Amunet (asi 2160 - 1994 př. n. l.)⁵ s posvátným tetováním geometrického charakteru. Za nejstarší nález je považováno mumifikované tělo tzv. ledového muže (5100 – 5350 let př. n. l.) nesoucí znaky piercingu uší a drobných geometrických tetování s pravděpodobně terapeutickým charakterem⁶.

S komplexním přístupem k modifikaci se můžeme setkat na Novém Zélandu u kmene Maori, kde je tradiční modifikací těla tetování zvané moko. „*Tatuáž pokrývá celý obličej (ale i další části těla) spirálovým ornamentem, při čemž každá část ornamentu má specifický význam. Tetování jedince je doplňováno po celý život, míra jeho propracovanosti a rozsáhlosti značí vysoké postavení a významné činy a má i rituálně-náboženský charakter.*“⁷

Principem tetování je vpravování pigmentu do podkoží pomocí vpichování. Techniky vpichování stejně jako složení pigmentu se liší dle regionu. Některé techniky jsou oproti tetování elektrickým strojkem bolestivější, např. tradiční japonské tetování a technika všívání pigmentu nití. Prožívaná bolest u tetování je velmi individuální a je ovlivněna umístěním tetování na těle. Obecně platí, že tetování je bolestivější v místech, kde je kůže jemná a tenká a kde je mezi kostí a kůží minimum tkáně. Při složitějších, především stínovaných a barevných motivech je tatér nucen se do některých míst na kůži vracet i několikrát za sebou, což intenzitu bolesti značně stupňuje (říká se, že „nejvíce bolí bílá“, protože bílou barvou se tetuje až jako poslední). Rozměrné motivy mohou být tetovány i 8 a více hodin v kuse – v podstatě záleží na

⁵ FERGUSON, PROCTER, *Umění tetování*, str. 12

⁶ RYCHLÍK, *Tetování, skarifikace a jiné zdobení těla*, str. 61

⁷ JOHNSON, *Dějiny umění: nový pohled*, str. 612

schopnostech tatéra a výdrži tetovaného. Při několikahodinovém přísunu bolesti se tetovaný společně s tatérem mohou dostat do stavu podobného transu.

Další možností zdobení těla je piercing, kdy je šperk uchycen v těle skrze propíchnutý otvor. Piercing je možné umístit de facto kdekoliv na těle. Samotný vpich je bolestivý - majitelé piercingu uvádí, že bolest při projíždění jehly kůží je velmi intenzivní, ale zároveň velmi krátká. Nepříjemně bolestivá fáze přichází až ve chvíli, kdy se vpich hojí. Zajímavým případem piercingu je tzv. play piercing, který je na pomezí lehkých a těžkých modifikací. Play piercing je dočasný, umožňuje prožít větší bolest a omezení s bonusem v podobě dočasně aplikovaného šperku. Tento druh zábavy je oblíbený v BDSM⁸ komunitě, nebo např. na akcích pražského studia Hell, kde je součástí exhibiční show a workshopů.

Extrémní formou tělesných modifikací je skarifikace – jizvení. Jizvy jsou vytvářeny vyřezáváním kůže pomocí skalpelu, nebo seškvařením kůže pomocí žhavého kovu. Plastičnost jizvy závisí na následné péči – *„při skarifikaci je důležité udržovat ránu co nejdéle čerstvou, proto je třeba odstraňovat strupy. Čím déle udržujete ránu čerstvou, tím výraznější jizva se vytvoří“*⁹. U tetování či piercingu je možné místo aplikace dočasně umrtvit, buď injekčně nebo pomocí zklidňujícího spreje či gelu. Skarifikace se zásadně neumrtvují, přestože jsou mnohem bolestivější. U tetování či piercingu je umrtvení tkáně do jisté míry komunitou tolerováno, ale v případě extrémních modifikací je prožitek bolesti stejně důležitý, jako výsledný motiv. Právě skarifikace je již za hranicí společensky přijatelných modifikací. Větší míra bolesti a odlišné vnímání estetičnosti jizev vyvolává u běžného člověka otázku, zda se už nejedná o projevy duševního onemocnění. Jizvy svou podstatou přímo reprezentují bolest, což je nejspíš důvod, proč jsou vnímány tak negativně.

Dalším stupněm modifikací těla je split – rozštěpení. Provádí se split jazyka (tzv. hadí jazyk) a nebo split penisu. Oba zákroky jsou velmi bolestivé, pro modifikátora náročnější a jsou na pomezí s lékařskými zákroky. Mezi nejkrajnější formy modifikací se také řadí amputace a zašívání bradavek, pupku, či amputace částí prstů, prsů nebo genitálií. Modifikace tohoto typu jsou pochopitelně nevratné a mají trvalý dopad na funkčnost daných částí těla.

⁸ BDSM – souhrnný pojem užívaný pro sexuální praktiky jako je sadismus, masochismus, bondage, disciplína, dominance, submisivita, atd.

⁹ Split jazyka. In: *Hell.cz* [online]. Praha, 2016 [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <https://hell.cz/modifikace/#skarifikace>

1.3 Suspension

Suspension, suspenze, česky zavěšování se odlišuje od tělesných modifikací, ale je většinou přirozeným pokračováním na cestě extrémních tělesných modifikací. Jde o prožitek samotného procesu, bez následného estetického výstupu na kůži. Zavěšení je možné označit za druh performance, jejímž účelem je sebepoznání, překonání sebe sama, svých hranic skrze prožitek bolesti.

Principem suspenze je tělo visící na háčích provlečených kůží. Před závěsem jsou na těle určena místa, kde budou provlečeny háky. Při první zkušenosti jsou háky zpravidla aplikovány do horní části zad v oblasti lopatek, kde je kůže velmi hrubá a pevná (ale mohou být umístěny v podstatě kdekoli jinde na těle). Zapichování háků je první bolestivá fáze a člověk se dostává do stavu pouhrazového šoku. Následně je háky provlečeno lano a jedinec je pomocí kladky vytažen nad zem. Přichází druhá bolestivá fáze, kdy se napínaná kůže začne oddělovat od podkoží. Po několika minutách je jedinec spuštěn zpět na zem. Kůže se stahuje na své původní místo, háky jsou vytaženy a rány ošetřeny¹⁰.

Při závěsu jedinec prožívá intenzivní bolest, tělo se dostává do traumatického šoku, na což reaguje vyplavením velkého množství adrenalinu. Jsou popisovány stavy přirovnávané k transu, povznesení se nad tělo – mimo tělo. Dále je do těla uvolňován endorfin, který navozuje příjemné pocity; zavěšenými jsou popisovány stavy prožití velké radosti, při i po závěsu mohou propadat v záchvaty smíchu, blaženosti, rauše. Tyto stavy přetrvávají zpravidla hodiny, pak postupně odeznívají¹¹.

V současnosti zavěšování na profesionální úrovni provádí pražské studio Hell.cz, které pořádá pravidelné workshopy zavěšování. Workshopu se může zúčastnit kdokoliv, kdo bude po průvodním rozhovoru shledán způsobilým k zavěšení. Mimo jiné, Hell.cz pravidelně pořádá tzv. Hell party, což je v podstatě divadelní až kabaretní představení, založené především na ukázkách typů modifikací (např. dočasných piercingů), zavěšování, ale i kostýmů, líčení apod.

¹⁰ LORENC, David. Zavěšování na háky: bolest pokoušejí dělníci, programátoři i manažeři. In: *Xman.cz* [online]. 2013 [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: http://xman.idnes.cz/zavesovani-na-haky-0ns-/xman-styl.aspx?c=A130408_134548_xman-styl_fro

¹¹ Suspension. In: *BMEzinec.com* [online]. 2010 [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: <https://wiki.bme.com/index.php?title=Suspension>

2. BOLEST V TĚLOVÉM UMĚNÍ

Nový pohled na možnosti umělce a práce s tělem jako s médiem poskytlo akční umění formující se v 60. letech minulého století. Specifiky akčního umění jsou jeho přesahy do jiných uměleckých oborů (jako je hudba, tanec, divadlo, poezie), důraz na samotný tvůrčí proces (prožitek umělce, ale i publika, vazba na danou situaci a místo) a upozadění výtvaru samotného, pokud vůbec nějaký artefakt vznikne (z tohoto důvodu je mnoho akcí zaznamenáno pouze písemně nebo jen na pár fotografiích)¹².

Vedle konceptuálního umění a landartu došlo k nebyvalému rozvoji tzv. body-artu čili tělového umění. Body-art, jak vyplývá z názvu, klade důraz na práci s tělem v různých formách a je ovlivněn především novým moderním divadlem, kdy „předvádí stylizované lidské jednání a vychází přitom z prastaré tradice ... odvolává se na dávné kultické obřady, na magické rituály, při nichž docházelo k proměně akterů: s pomocí šamanských kostýmů, různých druhů masek, líčení těla i tváře“¹³.

Body-artový umělec může se svým tělem pracovat zcela libovolně - jako s živou sochou, jako s plátnem, může na sebe brát jiné podoby, může reprezentovat sám sebe anebo může reprezentovat anonymního zástupce lidstva a sebe úplně potlačit. Vzniká tak rozmanitá škála body-artových performancí. Tato práce se soustředí jen na performery dotýkající se ve svých akcích tématu na sobě zakoušené bolesti.

2.1 Český body art v 70. letech 20.st.

V Česku první akce uskutečnil Vladimír Boudník¹⁴ již ve 40. letech. K velkému rozvoji umění akce docházelo v 60. až 80. letech a to především v Praze. Na rozdíl od zbytku Evropy a Ameriky měli čeští umělci ztížené podmínky – „akční umění v dobách státního socialismu bylo odsouzeno k alternativnímu, takřka undergroundovému fungování. To znamená, že bylo realizováno z vlastní iniciativy, bez institucionálního zájmu, často za hranicí dobově pokřivené legality“¹⁵. Další specifikum našich zemí byla komornost performancí a happeningů – konaly se zpravidla pro úzký okruh důvěryhodného publika, pokud vůbec publikum bylo přítomno. Minimální nebo žádné

¹² HAVLÍK, HORÁČEK, ZHOŘ, *Akční tvorba.*, str. 10

¹³ Ibidem., str. 24

¹⁴ Vladimír Boudník (1924 - 1968), český malíř, grafik, představitel strukturální grafiky a zakladatel vlastního směru - explosionismu.

¹⁵ MORGANOVÁ, *Procházka akční Prahou*, str. 14

publikum je typické právě pro akce body-artových performerů a mimo jiné i z důvodu jejich mnohdy intimního charakteru.

Mezi nejvýznamnější zástupce českého body artu 70. let patří **Petr Štembera** (nar. 1945). V rozhovoru z roku 1978 přiblížil způsob svého uvažování: „*Víš, já vlastně nikdy nevím, jak co dopadne – a ani to nechci vědět. Kdybych to věděl, asi bych některé věci prostě nedělal – řekl bych si, že je to šílenství nebo blbost. Víš, ale snad jednou z nejdůležitějších věcí je udělat to přesto! Pořád mi jde, mimo jiné, o to, být v situaci, a ty situace, v kterých vlastně jsme (ne jenom já, ale vlastně všichni), ty jsou často dost nepříjemné – a vždy s tou situací se musíme vypořádat sami, protože to je naše situace, a není tady nikdo, ke komu bys zaslal a řekl mu, aby ji vyřešil za tebe*“¹⁶. Jeho performance jsou charakteristické zakoušením svých psychických možností, fyzických možností těla a posunování těchto hranic, prvkem náhody, vědomého nedomýšlení důsledků akcí, vystavování se nebezpečí zranění a silným vnímáním přírody. Většinu akcí prováděl o samotě nebo s minimem publika; jeho akce tedy neměli aktivizovat diváka, vyvolat reakci (což bylo typické např. pro „procházky“ Milana Knížíka¹⁷). Primární pro něj byl vlastní prožitek, zkoumání sebe sama.

Mezi jeho nejzajímavější performance patří „Štěpování“ z dubna roku 1975, kdy si za asistence Jana Mlčocha do své paže narouboval větvíčku keře. Ta mu nakonec způsobila otravu krve. Pro akci si vybral opuštěný dům na Malé Straně v Praze a stejně jako většina jeho dalších akcí i tato probíhala bez publika a byl přítomen pouze Jan Mlčoch a fotograf¹⁸. Jednalo se o pokus propojení člověka s přírodou na fyzické úrovni.

Jendů ze svých prvních akcí realizoval v Anežském klášteře v Praze. Jednalo se o performance ze série „Narcis“ (1974), při které si nechal odebrat krev, kterou smíchal se svou močí, vlasy a nehty a tuto směs následně pozřel. Při pojídání sebe sama se díval na svoji fotografii umístěnou na oltáři¹⁹. V řadě performancí „Narcis“ Štembera pracoval s vlastním egem, sebeponížením, sebezpořekšením. V dalších performancích se vystavoval přímému kontaktu s kyselinou a ohněm²⁰. Kyselinu měl rozlitou na podlaze a skákal do ní se zavázanýma očima (Skok č. 1., 1976), nebo s holýma nohama přesakoval hořící oheň. Při akci „Spaní na stromě“ (1975) šel

¹⁶ MORGANOVÁ, *Procházka akční Prahou*, str. 66

¹⁷ Milan Knížík (nar. 1940), český umělec působící na poli výtvarného umění, performance, hudby. Bývalý ředitel Národní galerie v Praze a bývalý rektor Akademie výtvarných umění v Praze, kde vede intermediální ateliér.

¹⁸ MORGANOVÁ, *Procházka akční Prahou*, str. 66

¹⁹ Ibidem, str. 132

²⁰ Ibidem, str. 152

opět k hranicím svých fyzických sil, neboť samotnému spaní na stromě předcházely tři dny beze spánku. Podobně jako při „Štefování“ je tato performance v přímém spojení s přírodou, Štembera se do ní plně integruje, neboť jeho naprosté vyčerpání mu nedovoluje vnímat nic jiného, než jen sám sebe a strom, na kterém se snaží usnout. Tyto velmi fyzicky náročné performance dokázal zvládnout i díky své jogínské praxi, pravidelným půstům a asketickému způsobu života.

Druhým významným zástupcem tělového umění je Štemberův přítel **Jan Mlčoch** (nar. 1953). Jeho první akce, stejně jako u Petra Štembery, se odehrály na pozemcích Anežského kláštera v Praze, kde byl zaměstnaný v depozitáři Národní galerie²¹. Klášter v té době procházel rekonstrukcí, což dodává fotografiím z akcí na syrovosti, navozuje atmosféru opuštěných, vybydlených, zdemolovaných budov. Při jeho vůbec druhé performanci „Igelitový pytel“ (1974) se uzavřel do igelitového pytle a po 34 minutách, kdy došel na hranice svých fyzických možností, za pomoci nože pytel rozřízl a vylezl. Podobně jako Štembera, i Mlčoch jde za své psychické a fyzické hranice, vystavuje se nebezpečí, prožitku velkého nepohodlí a bolesti. Další a asi nejznámější Mlčochovou performancí je „Velký spánek“ (1974), při které se nechal zavěsit za ruce a nohy se zavázanýma očima a zavoskovanýma ušima na půdě kláštera. V závěsu byl ponechán bez světla a přítomnosti diváků, ve tmě a tichu, pouze sám se sebou²². Plně si uvědomoval sám sebe díky bolesti uprostřed ničeho.

Jeho další akce se nesoustředí pouze na bolest, ale dotýká se témat sociálních a politických. Silně politicky zabarvenou performancí bylo „Bianco“ (1977), kdy Mlčoch reagoval na dilema okolo podpisu Charty 77 anebo akce „Noc“ z téhož roku, při které simuloval kádrové pohovory té doby²³. Svou činnost ukončil - stejně jako několik dalších tehdejších performerů - na konci 80. let z důvodu vyčerpání, vyčpění a s ohledem na kontext doby.

²¹MORGANOVÁ, *Procházka akční Prahou*, str. 128

²² Ibidem, str. 129

²³ Ibidem, str. 160

2.2 Stelarc Arcadiou

Stelarc Arcadiou (nar. 1946) je soliterní umělec původem z Kypru, v současnosti žijící v Austrálii. Mezi jeho hlavní témata v tvorbě patří kybernetika a body-artové performance. Většinu kybernetických projektů realizuje na vlastním těle. Lidské tělo označuje za nedokonalé, a proto se věnuje jeho vylepšování a rozšiřování pomocí technologií. Jde například o projekty „Third hand“ (Třetí ruka), „Muscle machine“ (Svalový stroj) a velmi známý projekt „Ear on arm“ (2002), v rámci kterého si nechal voperovat pod kůži své paže zvukové médium ve formě ucha propojené s jeho vlastním telefonem²⁴.

Tématu bolesti se Stelarc dotýká v rané ale i pozdější tvorbě, kdy se začal zavěšovat na háky. Jedná se o sérii „Suspensions“ (Zavěšení), které započal v roce 1981. Celkem provedl 25 závěsů během 13 let, při čemž samotné závěsy se odehrávaly v přírodě i v galerijních institucích. Závěsy měly různé podmínky – někdy byl uvnitř místnosti a závěs trval pár minut, jindy visel v otevřeném prostoru i 45 minut a nechal na sebe působit povětrnostní podmínky.

Při závěsech si plně uvědomoval pochody v těle – prociťoval napínání kůže vlivem gravitace, postupující strnulost těla se zvyšující se bolestí a také popisoval uklidnění mysli a její postupné oddělování se od těla.

Zavěšování vždy prováděl v nějakém kontextu – například „Rock suspension“ mezi visícími kameny nebo „Ear on arm suspension“ (2012), kdy se zavěsil v horizontální poloze pomocí 16 háků, při čemž jeho tělo na začátku a konci spočívalo na jeho zvětšené paži s implantátem ucha.²⁵ Performance byly pak v galerii vystaveny v podobě fotografií nebo videa.

²⁴ Ear on arm: Engineering internet organ. *Stelarc* [online]. [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: <http://stelarc.org/?catID=20242>

²⁵ Suspension. *Stelarc* [online]. [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: <http://stelarc.org/?catID=20316>

3. OLTÁŘ - OBJEKT

Téma bolesti jsem začala zkoumat po prvním kontaktu s tělesnými modifikacemi a sebepoškozováním. Fascinoval mě kontrast obecného vnímání bolesti, jako něčeho zcela negativního a protichůdný přístup pár jedinců, kteří bolest dobrovolně vyhledávali. Donutilo mě to můj vztah k bolesti postupně přehodnotit a hlouběji se tématem zabývat.

Velkým posunem v uvažování o této problematice pro mě byla osobní zkušenost s tetováním. Samotný proces tvorby mého tetování trval několik hodin, při kterých jsem v průběhu pocítovala zvláštní stav uvolněnosti, relaxace, který přetrvával několik hodin po zákroku. Stav uvolněnosti nastoupil až ve chvíli, kdy jsem s bolestí přestala bojovat. Vývoj mého vnímání bolesti tímto směrem mě upřímně překvapil.

V rámci dalšího studia problematiky jsem se setkala s lidmi, kteří podstupovali mnohem náročnější modifikace, jako skarifikaci, split jazyka, zavěšování. Vedla jsem s nimi rozhovory a pídila jsem se po každé informaci, která by mi pomohla lépe pochopit jejich přístup. Nakonec jsem se setkala i s velmi extrémními modifikacemi – např. amputacemi částí těla, které ve mně začaly vyvolávat další otázky. Setkala jsem se mimo jiné i s lidmi vyhledávající masochismus v sexuálním životě. Jejich postoj k bolesti mi pomohl pochopit, že prožívání bolesti v určité situaci může být až slastné.

Výše uvedené skutečnosti a má zkušenost mě dovedly k potřebě zkoumat další motivy vedoucí k tak zásadním zásahům do těla, jako například amputace prstu zajisté je. Téma mě nakonec pohltilo natolik, že jsem se mu v různých formách věnovala po celou dobu studia v rámci různých předmětů a ateliérů.

Začala jsem vidět souvislosti procesu opakovaného podstupování bolesti a meditace. Meditací se jedinec uvádí do stavu změněného vědomí. Podobný efekt může mít i vědomý prožitek bolesti, což jsem více rozváděla v první kapitole, zejména v podkapitolách o tělesných modifikacích a zavěšování. Bolestí se člověk může uvést do stavu relaxace, kdy je odstřižen od reality, má čistou mysl – bolest může očišťovat. Opakovaným vyhledáváním bolestivých procedur, zvyšováním míry bolesti se postupně posunuje práh bolesti a zároveň prohlubuje následný stav odstoupení od reality.

Měla jsem potřebu tyto myšlenky nějak zhmotnit a po delších úvahách jsem se dobrala formy jednoduchého oltáře. Právě paralela s meditací – východní filozofií mě dovedla ke zformování artefaktu v podobě oltáře. Oltář je základní kámen víry, probíhají u něj důležité rituály, jsou na něj pokládány obětiny a podobně. Výsledkem praktické části bakalářské práce je minimalistický

dřevěný oltář s dominantními prasklinami po celé jeho délce, která činí 87 cm. Inspirovala jsem se prostě vyhlížejícími buddhistickými oltáři (butsudany). Přes trám je položen pruh lněného plátna, který pocit ze dřeva zjemňuje. Na povrchu jsou umístěny symbolické předměty – skalpel a gáza, upomínající na tematiku sebepoškozování a tělesných modifikací.

Oltář je vyroben z části starého trámu, který dříve sloužil v konstrukci přerovské cihelny zdemolované v 90. letech a byl po mnoho let uložený na naší půdě. Dřevěný masiv mě fascinoval již při prvním kontaktu a rozhodla jsem se ho zachránit recyklací. Recyklace je mi svou filozofií velmi blízká.

Trám jsem několik milimetrů po jeho obvodu zbrousila pásovou bruskou, abych ho zbavila ztřeřelé a špinavé části a také nerovností. Při broušení se objevilo nádherné světlé dřevo, které jsem pak ručně dobrousila brusnými papíry. Trám je díky jemnému broušení velmi příjemný na dotek. Po důkladném ručním broušení jsem trám namořila lněnou fermeží.

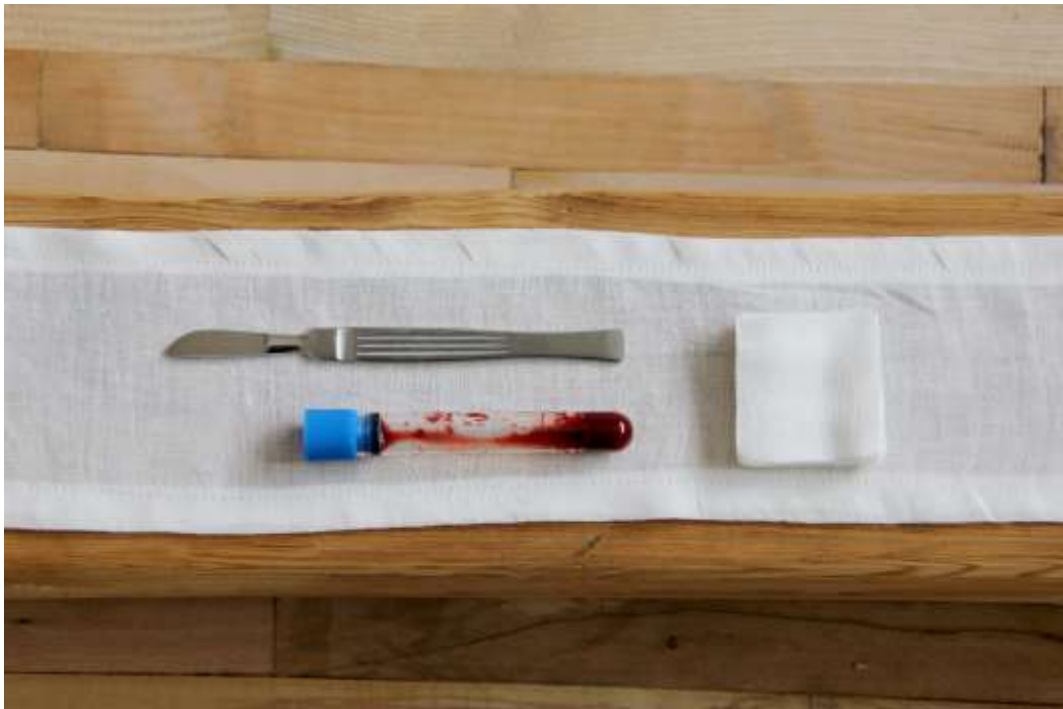
Do boční strany trámu jsem vyvrtala otvor na vložení zkumavky obsahující mou krev. Zkumavka s krví slouží jako obětina a zároveň relikvie a také moje stopa. Zároveň odkazuje na mé dřívější práce spojené s odbíráním krve.

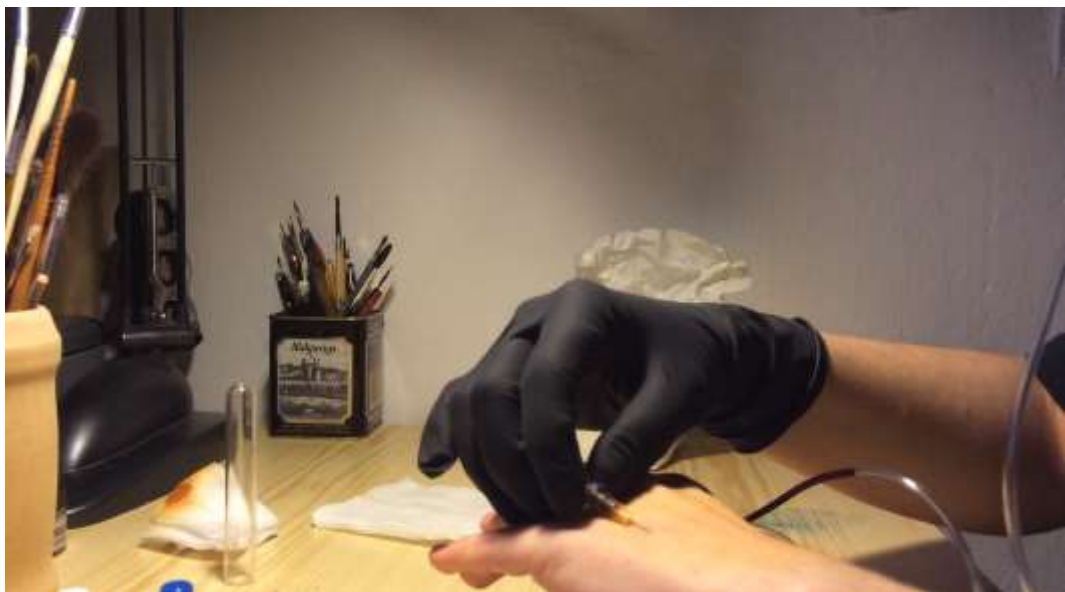
Obr. č. 1 Objekt – oltář, 86 × 17 × 13 cm

Obr. č. 2 Objekt – oltář, boční pohled a ampule s krví

Obr. č. 3 Skalpel, zkumavka s krví a gáza

Obr. č. 4 Printsreen ze záznamu odebírání krve

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem prozkoumala část body artové scény, soustředila jsem se především na českou scénu od 60. let 20. století – Petra Štemberu a Jana Mlčocha. Petr Štembera mi byl svým přístupem nejbližší. Ze zahraničních umělců jsem vybrala současného solitérního umělce Stelarca. Na poli body-artu a performance působí mnohem více umělců pracujících s podobnými tématy, kteří by měli být předmětem dalšího výzkumu v případě rozšíření této práce.

Rozvedla jsem různé přístupy při vyhledávání bolesti a způsoby, jakými může být bolest prožívána. Existují druhy sebepoškozujícího jednání, které se řadí mezi psychické poruchy a jejich princip je velmi podobný principu užívání návykových drog.

Tělesné modifikace se stále pohybují na hranici normality, při čemž samotná hranice se neustále mění podle neustále měnících se trendů. Dá se říct, že hranice se dlouhodobě posunuje k extrémnějším formám modifikací, lidé tedy dobrovolně podstupují více bolesti. Zároveň to znamená, že lidé mají potřebu se navracet k rituálnímu zdobení těla. I toto téma by si zasloužilo rozšíření, případně zcela samostatné zpracování.

V závěrečné části jsem shrnula průběh vytváření objektu doprovázeného odběrem vlastní krve. Právě odběr posunuje oltář za hranice pouhého objektu do roviny performance. Práce se dřevem mě inspirovala k dalšímu využití tohoto materiálu.

Na úplný závěr bych chtěla podotknout, že tato práce nemá v žádném případě sloužit jako návod k realizaci sebedestruktivních myšlenek. V samé podstatě se jedná o konceptuální uchopení tématu bolesti, nikoliv glorifikaci sebepoškozujícího jednání.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

FERGUSON, Henry a Lynn PROCTER. *Umění tetování*. Praha: Rebo Productions, 1998. ISBN 80-723-4028-X.

FORRESTER, Paul. *Práce se dřevem*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2011. ISBN 978-80-7391-475-2.

FOSTER, Hal. *Umění po roce 1900: modernismus, antimodernismus, postmodernismus*. V Praze: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-952-8.

HAVLÍK, Vladimír, Radek HORÁČEK a Igor ZHOŘ. *Akční tvorba*. 1. vydání. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1991.

HORNEKOVÁ, Šárka. *Představení body modification performance z perspektivy jejich akterů. Případová studie*. Praha, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze.

JOHNSON, Paul. *Dějiny umění: nový pohled*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1320-2.

KRIEGELOVÁ, Marie. *Záměrné sebepoškozování v dětství a adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2333-4.

MELZACK, Ronald. *Zábada bolesti*. 1. vyd. Přeložil František VYSKOČIL, přeložil Otakar KELLER, přeložil Eva SYKOVÁ. Praha: Avicenum, 1978.

MORGANOVÁ, Pavlína. *Procházejka akční Prahou: akce, performance, happeningy 1949-1989*. Praha: VVP AVU, 2014. ISBN 978-80-87108-54-3.

PANTĚLEJEVOVÁ, Ivana. *Formování identity skrze extrémní tělesnou zkušenost*. Brno, 2013. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita.

ROKYTA, Richard. *Bolest a jak s ní zacházet: učebnice pro nelékařské zdravotnické obory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3012-7.

RUHRBERG, Karl, WALTHER, Ingo F (ed.). *Umění 20. století*. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-720-9521-8.

RYCHLÍK, Martin. *Tetování, scarifikace a jiné zdobenění těla*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Dějiny odívání. ISBN 80-710-6780-6.

ŠÁNOVÁ, Eva. *"Mám to na báku" - fenomén suspension v kontextu tělesných modifikací*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.

ZEMEN, Jan. Tělesné modifikace [online]. Brno, 2011 [cit. 2016-04-15]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jan Špaček Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/180741/ff_m/>.

Internetové zdroje

Ear on arm: Engineering internet organ. *Stelarc* [online]. [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: <http://stelarc.org/?catID=20242>

Jan Mlčoch In: *Artlist* [online]. 2003 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: <http://www.artlist.cz/jan-mlcoch-3299/>

LORENC, David. Zavěšování na háky: bolest pokoušejí dělníci, programátoři i manažeři. In: *Xman.cz* [online]. 2013 [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: http://xman.idnes.cz/zavesovani-na-haky-0ns-/xman-styl.aspx?c=A130408_134548_xman-styl_fro

Petr Štembera. In: *Artlist* [online]. 2003 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: <http://www.artlist.cz/petr-stembera-2655/>

Split jazyka. In: *Hell.cz* [online]. Praha, 2016 [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <https://hell.cz/modifikace/>

Suspension. In: *BMEzine.com* [online]. 2010 [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: <https://wiki.bme.com/index.php?title=Suspension>

Suspension. *Stelarc* [online]. [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: <http://stelarc.org/?catID=20316>

PŘÍLOHY

CD obsahující

- bakalářskou práci
- fotodokumentaci praktické části bakalářské práce

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Markéta Kolářová
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	Mgr. David Medek, Ph.D.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Objekt - oltář
Název práce v angličtině:	Object - altar
Anotace práce:	<p>Práce se zabývá fenoménem bolesti a jejího dobrovolného prožívání ve formě sebepoškozování, tělesných modifikací a zavěšování. Dále se věnuje českým a světovým umělcům zabývajícím se body artem a bolestí.</p> <p>V poslední části práce popisuje vznik artefaktu – oltáře, jenž je praktickou částí bakalářské práce.</p>
Klíčová slova:	Objekt, oltář, bolest, body art, sebepoškozování, tělesné modifikace, zavěšování
Anotace v angličtině:	<p>This bachelor's thesis concerns itself with the phenomena of pain and its volitional usage in the form of self-injury, body modifications and body suspension. Next part of the thesis focuses on Czech and world artists, whose main theme is body art and pain. The final part of the thesis describes the formation of the artefact - an altar, which is the practical part of the thesis.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Object, altar, pain, body art, self-injury, body modifications, suspension
Přílohy vázané v práci:	CD
Rozsah práce:	24
Jazyk práce:	Český jazyk